

ОСОБЛИВОСТІ ТИПОВОЇ СЛОВОТВІРНОЇ ПАРАДИГМИ ВІДПРИКМЕТНИКОВИХ КАУЗАТИВНИХ ДІЄСЛІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ ЗМІНИ КОЛЬОРУ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

У статті досліджено особливості типової словотвірної парадигми відприкметникових (відад'єктивних) каузативних дієслів на позначення зміни кольору, зокрема, простежено належність дериватів до трьох словотвірних зон – субстантивної, вербальної й ад'єктивної та виявлено ступінь наповнення кожної з них; встановлено набір словотворчих засобів, що експлікують словотвірні значення в межах кожної зони; описано здатність дериватів виражати додаткові семантичні відтінки; розмежовано випадки творення похідних одиниць (зокрема у вербальній зоні) за допомогою поліфункційних словотворчих формантів і деталізовано критерії розрізнення значення в тому чи тому контексті; з'ясовано можливість переходу деяких девербативів до іншого структурно-семантичного типу, зокрема інхоативних і / чи есивних дієслів; окреслено чинники, які регулюють рівень словотвірної активності відприкметникових каузативних дієслів на позначення зміни кольору.

Ключові слова: словотвірна парадигма, словотвірна зона, словотвірний потенціал, словотворчий формант, твірна основа, відприкметникове каузативне дієслово на позначення зміни кольору, інхоативне значення, есивне значення, структурно-семантичний тип, субстантив, вербатив, ад'єктив, префікс, суфікс, постфікс.

Постановка проблеми. Одним із джерел збагачення лексики сучасної української мови є словотворення, яке, продукуючи нові похідні одиниці на ґрунті власних мовних ресурсів (твірних основ, словотворчих афіксів), не тільки забезпечує вербальну адекватність змінюваної екстралінгвістичної дійсності, а й презентує вмотивовані національно-мовною свідомістю нові способи її категоризації. Потреба ґрунтовного теоретичного опрацювання питань, пов'язаних з цим, зумовлює подальшу еволюцію вчення про словотвір із розширенням аспектів дослідження, формуванням нових поглядів на відомі проблеми, залученням суміжних галузей знань про мову.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Відприкметникові (відад'єктивні) каузативні дієслова, тобто дієслова зі значенням «наділяти ознакою, названою твірною основою», неодноразово були об'єктом вивчення дослідників відад'єктивних похідних

одиниць – прихильників формантоцентричної дериватології. У центрі їхньої уваги поставали проблеми визначення лексико-семантичних груп як твірних, так і похідних одиниць та окреслення спільності й відмінності семантичних відношень між ними [14], з'ясування структури та особливостей словотвірного значення самого деривата [3; 8; 15], виявлення продуктивності словотворчого форманта й відповідного словотвірного типу [10; 13; 16] тощо. Нині акцент українців зміщено зі словотворчого форманта на твірну основу, яка у світлі основоцентричного напрямку дериватології слугує засадничим чинником, що, з одного боку, виявляє особливості словотвірного потенціалу певного слова, а з іншого – регулює реалізацію дериваційних можливостей закладених системою мови твірних основ того чи того лексико-граматичного класу загалом та лексико-семантичного розряду зокрема. Результати досліджень з опертям на твірну основу доповнюють характеристики словотвірних систем, змодельованих на основі формантоцентричного підходу. Такий комплексний підхід забезпечує адекватне відображення всієї складності словотвірної системи [5, с. 7].

Визначення раніше не вивчених частин загальної проблеми або напрямів дослідження. Каузативні дієслова становлять одну із трьох структурно-семантичних груп відад'єктивних вторинних дієслів, які традиційно виокремлюють на основі твірного значення вихідного слова. Кількісно ця група вербативів поступається інхоативним, тобто тим, що виражають семантику «набувати ознаки, названої твірною основою», але удвічі перевищує есивні, тобто дієслова зі словотвірним значенням «виявляти ознаку, названу твірною основою».

Для творення відприкметникових каузативних дієслів в українській мові актуальними є два способи словотворення: суфіксальний та конфіксальний (здебільшого префіксально-суфіксальний і рідше префіксально-суфіксально-постфіксальний). На відміну від інхоативів, у каузативах загалом спостережено високу продуктивність префіксально-суфіксального способу словотворення, який оформлюють 12 префіксів: **ви-, від-, за-, з- / с-, о- / об-, пере-, під-, по-, при-, про-, роз-, у- / в-** [14, с. 9], напр.: *випрямити, витончити, відволожити, завищити, залюднити, збільшити, зменшити, облежити, обнизити, переповнити, перевищити, поглибити, подовжити, применшити, пришвидшити, прорідити, прояснити, розслабити, роздобрити, уповільнити, ущільнити* тощо. Суфіксальний спосіб словотворення представлено формантами **-и-, -изува- / -ізува-, -ува-, -фікува**, напр.: *жовтити, лютити, абсолютизувати, нормалізувати, білувати, радувати, інтенсифікувати* та ін.

Об'єктом дослідження в пропонованій розвідці є словотвірний потенціал каузативних дієслів, утворених від прикметників на позначення кольору¹, який ще не було ретельно

¹ Серед каузативних дієслів із семантикою кольору в пропонованій статті розглянуто вербативи *мутити, темнити* на позначення світлових відтінків, словотвірні парадигми яких є подібні до парадигм дієслів, утворених від прикметників – власне кольороназв.

вивчено в україністиці. Дери́ваційну здатність встановлюють на основі сукупності похідних одиниць різної частиномовної належності, що постали безпосередньо від цих дієслів. Каузативи на позначення зміни кольору утворюються від прикметникових основ за допомогою суфіксів **-и-** та **-ува-**, пор.: *багрянити, білити, білувати, жовтити, зеленити, золотити, мутити, рум'янити, рябити, синити, сріблити, темнити, червонити, чорнити*. Лише вербатив *зарожевити* постав конфіксальним (префіксально-суфіксальним) способом.

На відміну від інхоативних дієслів – вершин словотвірних парадигм, які утворені від прикметників зі значенням як первинних, так і вторинних назв кольорів², мотиваторами для каузативних дієслів є здебільшого первинні прикметники-кольоративи. На базі вторинних назв, тобто тих, які позначають колірну якість опосередковано, за схожістю, постають лише дієслова *багрянити, золотити, сріблити* та *зарожевити*. Наповнення їхніх словотвірних парадигм є різним – від двох (словотвірна парадигма дієслова *багрянити*) до шести (словотвірна парадигма дієслова *золотити*) дериватів. Вербатив *зарожевити* взагалі не продукує похідних одиниць.

Мета наукової розвідки – виявити дери́ваційну спроможність словотвірної парадигми відприкметникових дієслів на позначення «наділяти колірною ознакою, визначеною твірною основою» як однієї з груп структурно-семантичного типу каузативних дієслів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Типову словотвірну парадигму відприкметникових дієслів зі значенням «наділяти колірною ознакою, визначеною твірною основою» (15 одиниць) формують субстантивна, вербальна та ад'єктивна зони. Субстантивну зону репрезентовано передусім дериватами на позначення опредметненої дії. Вони засвідчені в словотвірних парадигмах вербативів *білити, золотити, сріблити, чорнити*. Виразником цього значення є суфікс **-нн-** (-я) / **-енн-** (-я) / **-інн-** (-я), який, на думку багатьох мовознавців, виявляє особливу дієслівність, оскільки максимально зближує семантику вербатива й девербатива [6, с. 209], пор.: *білення / біління, золочення / золотіння, сріблення, чорніння*, напр.: *Весна означала тут... виснажливе порання в кухні біля обідів для сапальників, війну з квочками, що унаджувалися з малими в город, білення курників і хлівів* (І. Вільде); *На леваді смуги полотен для біління простелені проти сонця* (О. Ільченко); *Рідину для сріблення наливають на скло рівномірним шаром* (З посіб.). До парадигми решти дієслів з урахуванням даних лексикографічних джерел похідні одиниці на

² Докладніше про це див. статтю: Кушлик О. П. Дери́ваційна спроможність відприкметникових інхоативних дієслів на позначення кольору / Оксана Кушлик // Вісник Прикарпатського національного університету. Філологія. – Випуск 36–37. – Івано-Франківськ : Видавництво Прикарпатського національного університету, 2012. – С. 71–78.

позначення опредметненої дії не входять, хоч потенційно вони можливі й навіть поодинокі засвідчені в мовленні того чи того письменника.

У словотвірній парадигмі дієслова *білувати* формант **-нн(-я)** утворює субстантив *білування* на позначення конкретного предмета, зокрема «білої намітки молодої на весіллі» (СУМ, I, с. 185). Уживання цього деривата обмежене хронологічними та функціональними рамками.

Субстантиви зі словотвірним значенням конкретного предмета – засобу, за допомогою чого виконують дію, чи речі, яка з'явилася внаслідок виконаної дії, можуть поставати за допомогою суфікса **-л(-о)**, пор.: *білило, синило, чорнило* як певного кольору фарба, чи розчин (засіб), напр.: *У звіті відзначається: «Характер люмінесценції цинкового білила у фарбовому шарі, а також ступінь висихання фарбового шару всіх відібраних проб відповідають живопису, створеному в ХХІ сторіччі»* (Інтернет-ресурс) і *білило* як картина, написана білилом, напр.: *Сенія й китайське білило «Серед товаришів» [Т. Шевченка] довгий час ототожнювалась з сенією «Трію», але це зовсім різні твори* (Життя і творчість Т. Шевченка). Цей же суфікс утворює деривати зі значенням суб'єкта, якому приписують дію [6, с. 95; 11, с. 57], пор.: *жовтити* (фарбувати в жовте) → *жовтило* (фарбує в жовте), напр.: *Дрік красильний (жовтило) – багаторічна напівкущова рослина 100–150 см заввишки* (3 посіб.). На позначення суб'єкта, який виконує дію, у словотвірній парадигмі дієслова *золотити* засвідчено субстантив *золотильник*, утворений за допомогою форманта **-льник**, напр.: *Іконостас храму створений заслуженими художниками України Бугринцем Анатолієм Івановичем (автор проекту та декоративної різьби) та Гапонюком Петром Григоровичем (золотильник іконостасу)* (Інтернет-ресурс). На думку мовознавців, похідні іменники із цим суфіксом широко вживаються в технічній термінології здебільшого для називання осіб, які виконують конкретну дію в певному виробничому циклі [1, с. 60; 6, с. 22].

Крім дериватів зі словотвірним значенням опредметненої дії чи конкретного предмета як засобу, результату або суб'єкта дії, від аналізованих вершинних дієслів поодинокі постають похідні із семантикою назви приміщень певного призначення, а також виробництв, розташованих у цих приміщеннях [9, с. 66], пор.: *білильня*, напр.: *За переписом 1859 у Чорбівці Кобеляцького повіту налічувалось 89 дворів, 451 мешканців. Працювали цегельний завод, ткацька фабрика, водяний млин, гуральня та білильня* (Інтернет-ресурс).

Вербальну зону словотвірної парадигми каузативних дієслів на позначення зміни кольору формують похідні з темпоральними, квантитативними та результативними способами дієслівної дії.

Одним із різновидів темпоральних модифікацій є значення «завершення названої твірною основою дії». Виразником цієї семантики в словотвірних парадигмах аналізованих вербативів є префікси **за-**, **від-**, **до-**. Деривати з формантом **за-** виражають загальне завершення процесу, пов'язаного з колоруванням фарбою, названою прикметниковою основою, пор.: *забілити, зажовтити, зазеленити, зарядити, зарум'янити, засинити, засріблити, затемнити, зачервонити, зачорнити*, напр.: ... *уніати ... не здобулися більше ні на що, як **забілити** вапном усі фрески, й мозаїки, і грецькі написи, які драгували їхнє око, звичне до латини* (П. Загребельний); *Сонце **зарум'янило** її [Христофорихи] обличчя, потягнулося до кожної на ньому зморщечки* (Б. Харчук). Подібне значення характерне й для дериватів, що постали за допомогою форманта **до-**, пор.: *добілити, дочорнити*. Правда, у цих похідних дещо більш відчутним є відтінок результативності, який тісно пов'язаний із завершальним етапом виконаної дії, напр.: *Вже не чула [мати], що відповів син, бо вони [дзвони] били і били на сполох, коли **добілила** льох та криницю, коли прошкувала на цвинтар, коли впала на коліна між батьківськими могилами і затужила, заквилила чайно...* (К. Мотрич). Дієслово *відбілити*, утворене за допомогою префікса **від-**, передає фінитивну семантику, пов'язану, на відміну від попередніх дериватів, не з нанесенням кольору на будь-що, а, навпаки, з позбавленням чогось (тканини, пряжі, шкіри тощо) природного забарвлення, спричиненим дією сонця, повітря чи води, напр.: *Сонечко прогріло, нитки **відбілило*** (В. Мангов), або з відновленням кольору того чи того предмета під дією хімічної чи фізичної обробки, напр.: *Найпростіший спосіб **відбілити** речі полягає в додаванні звичайних відбілювачів в порошок при машинному пранні*.

За вербативом *зарядити* в лексикографічних джерелах, як уже було зазначено вище, закріплено значення «робити щось рябим, строкатим» (ВТС, 419). Проте частіше це дієслово виражає семантику «виявляти ознаку, названу твірним словом», притаманну дієсловам есивної семантики, напр.: *Весна була рання, дружна. Сніг запав, **зарядив** чорними латками таловин* (З. Тулуб).

Квантитативні модифікації репрезентовано трьома різновидами значень. Першу групу формують каузативні дієслова, які виражають кратність вияву самої дії, зокрема її багатократність. Засобом вираження цього словотвірного значення є префікс **пере-**, який вказує на повторне виконання дії, пор.: *перебілити, перебілувати, перезолотити, пересинити*, напр.: *Залишається відкритим питання про те, чи замовили **перезолотити** вівтар з початку століття, чи на початок 50-х років інтер'єр монастирського храму прикрасить новий* (В. Александрович).

На ступінь вияву дії, пов'язаної з названою твірною основою кольоровою ознакою, вказує друга група – дієслова недостатньої, достатньої та надмірної інтенсивності.

Дієслівний рід зі значенням недостатньої інтенсивності утворюється за допомогою префіксів **під-** та **при-**, пор.: *підбілити, прибілити, підрум'янити, підсинити, притемнити, підчервонити, підчорнити*, напр.: *Жінкам розчесали волосся, підрум'янили блідих і одягли в барвистий одяг* (З. Тулуб); *Тінь притемнила чоло, насунулася на брови, напливла на щоки і ніс, на вуса, дійшла до губ і на них зупинилася...* (М. Вінграновський); *Потрібно знову озеленити всі клумби, пофарбувати лавочки, підбілити дерева та підремонтувати дитячий майданчик тощо.* У наведених прикладах недостатній ступінь інтенсивності виявляє відтінок значення «злегка поколорувати предмет». В іншому випадку ступінь інтенсивності може означатися поширеністю дії на предмет, зокрема частковістю, напр.: *Ми намагалися підбілити гнилий будинок і зробити вигляд, ніби він міцний, як новий* (Інтернет-ресурс).

Засобом вираження достатнього ступеня вияву ознаки, названої твірним прикметником, у словотвірних парадигмах каузативних дієслів-кольоративів є префікси **ви-**, **у-**, **на-**. Найбільш уживаним є префікс **ви-**, пор.: *вібилити, вижовтити, визеленити, визолотити, висинити, висріблити, вичервонити, вичорнити*, напр.: *Радіаційна мжичка попекла, дощі кислотні вижовтили крону* (Л. Костенко). Синонімним засобом до префікса **ви-** є префікс **у-**. Лише чотири словотвірні парадигми засвідчують деривати, утворені за допомогою цього форманта, пор.: *убілити, узеленити, узолотити, учорнити*, напр.: *– Адже ж тітка казали, щоб ти полотна убілила, чого ж не робиш, як приказано?* (Г. Григоренко). Деривати з префіксами **ви-** та **у-**, вжитими в переносному значенні, більше тяжіють до фінітивного етапу темпоральних модифікацій, напр.: *Сонце вже вичервонило найвищі тоненькі шпички мінаретів* (К. Басенко); *Скувала озера зима, вбілила простори снігами* (І. Гончаренко). Префікс **на-** утворює похідні зі значенням достатнього ступеня вияву ознаки від чотирьох каузативних дієслів, пор.: *набілити, нарум'янити, насинити, начорнити*, напр.: *Насамперед, він [Каспар] повинен був крейдою набілити гамаші тамбур-мажора* (Перекл. з нім. О. Журавля). *Пери ніж накласти рум'яна з кіноварі й начорнити брови отруйною сурмою, лице вибілювали отруйними білилами* (З посіб.). Указуючи на велику кількість чогось, деякі дієслова (*набілити, насинити, начорнити*) виразно передають результативне значення, яке, на думку багатьох мовознавців, невіддільне від кількісного, нагромаджувального [2, с. 241; 13, с. 220], напр.: *Дівчині вдалося набілити велику кількість полотна.*

Словотвірне значення «надмірної інтенсивності» [2, с. 239], чи «підсилювально-інтенсивного вияву» [4, с. 8], виражають похідні з префіксами **пере-** та **роз-**, пор.: *перебілити, пережовтити, пересинити, перетемнити, перечорнити, розрум'янити*, напр.: *Щоб не пересинити хутро, спочатку пофарбуйте невеликий шматочок у малопомітнім*

місці й дайте йому висохнути (Інтернет-ресурс); *Пекучі поцілунки ревнощів розрум'янили щоки жінки* (Л. Мороз).

Крім того, префікс **пере-**, експлікуючи спрямування дії на велику кількість об'єктів, виражає дистрибутивне (розподільне) значення. Деривати із такою семантикою спостережено в словотвірних парадигмах п'яти дієслів, пор.: *перебілити, перебілувати, пережовтити, перезолотити, пересинити*, напр.: *...ми на днях плануємо **перебілити** всю квартиру, щоб хоч трішки замаскувати чорні плями...*

Власне результативне значення префікса може бути пов'язане з різними типами фазових відношень вершинного дієслова, зокрема результативним [13, с. 226]. Підтвердженням цього є утворений префіксальним способом (формант **о-**) дериват *обілити*, напр.: *Вже й тепла вода з милом їх [рук] не могла **обілити*** (В. Земляк).

У словотвірних парадигмах багатьох каузативних дієслів на позначення зміни кольору виокремлюємо також похідні одиниці з постфіксом **-ся**, пор.: *багрянитися, зеленитися, золотитися, рум'янитися, синитися, сріблитися, червонитися*. Особливістю цього словотворчого засобу з огляду на наш об'єкт дослідження є те, що за допомогою нього постають деривати, які, на противагу попередньо проаналізованим, не виражають каузативної семантики. Словотвірні парадигми засвідчують здатність утворених одиниць здебільшого виражати два значення – есивне та інхоативне, пор.: *Біліє в полі кість, і **червониться** кров, І веселиться злість, і сльози лле любов* (Олександр Олесь) і *Сонце **червониться**, моститься до заходу* (Б. Тимошенко); *Нижче, на прискалиці, **золотилися** маківки Видубицького монастиря, танули в кучерявих брижах гаїв* (З. Тулуб) і *Ліворуч біленькі хатки на слободі, мов у оправі з темно-зелених садків, **золотилися** в останніх проміннях сонця, що пишно й червоно сідало за слободою* (Б. Грінченко). Рідше постфікс **-ся** виражає одну семантику – або інхоативну, пор.: *білитися, мутитися, синитися* (напр.: *За зеленими вербами, на траві **білється** три шматки полотна* (І. Нечуй-Левицький)), або есивну, пор.: *рябитися* (напр.: *На пасовиську **рябится** худоба і бігають діти* (І. Франко)).

Ад'єктивну зону типової словотвірної парадигми каузативних дієслів, утворених від прикметників на позначення кольору, репрезентовано дериватами зі словотвірним значенням «ознака за дією предмета, який призначений для її виконання». Виразником цієї семантики є суфікс **-льн(-ий)**, пор.: *білильний, синильний, срібильний*, напр.: *Є серед експонатів і такі, призначення яких сучасний українець може збагнути лише після пояснень екскурсовода, – наприклад, жлукто. Ця вузька висока діжечка в дійсності – **білильний** агрегат, куди ставили сувій полотна і золили – відбілювали* (Інтернет-ресурс); *Цікавою була екскурсія на*

склодувний, *сріблильний*, *фарбувальний цехи*, але найбільше враження на дітей справили розмальовниці іграшок (3 газети).

Висновки дослідження та перспективи подальших наукових розвідок. Отже, типову словотвірну парадигму каузативних дієслів на позначення зміни кольору формують три кількісно неоднакові словотвірні зони – субстантивна, вербальна та ад'єктивна. Належність похідної одиниці до однієї з них зумовлює її спосіб творення: субстантиви та ад'єктиви утворені суфіксацією, вербативи – префіксацією та постфіксацією.

Наповнення субстантивної зони є незначним, вибірково заповненим дериватами на позначення опредметненої дії (чотири словотвірні парадигми), засобу (три словотвірні парадигми) та виконавця, результату чи суб'єкта дії (по одній парадигмі). Значно повнішою і різноманітнішою постає вербальна зона. У ній представлено перфективи з темпоральним (завершення), квантитативним (кратність, недостатній, достатній та інтенсивний ступені вияву ознаки, дистрибутивність) та результативним значеннями. Усі ці деривати є конститuentами каузативної семантики. Водночас у вербальній зоні деяких вербативів спостережено похідні, які, приєднавши словотворчий формант (постфікс **-ся**), почали виражати інхоативне і/ чи есивне значення.

Лише в трьох словотвірних парадигмах виявлено елементи ад'єктивної зони, що засвідчує низьку дериваційну спроможність каузативних дієслів на позначення зміни кольору продукувати ад'єктиви.

Загалом повну тризонну з усіма проаналізованими семантичними позиціями типову словотвірну парадигму демонструють дієслова *білити* і *синити*, пор.: *білити* – *білення* / *біління*, *білило*, *білильня*, *забілити*, *відбілити*, *добілити*, *перебілити*, *підбілити*, *прибілити*, *вибілити*, *убілити*, *набілити*, *оббілити*, *білитися*, *білильний*; *синити* – *синило*, *засинити*, *пересинити*, *підсинити*, *насинити*, *висинити*, *засинити*, *пересинити*, *синитися*, *синильний*.

Перспективу подальших наукових досліджень можуть становити відприкметникові каузативні дієслова інших семантичних класів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безпояско О. К. Розкрійник-розкроювальник / О. К. Безпояско // Культура слова. – К. : Наук. думка, 1988. – Вип. 35. – С. 60–63.
2. Вихованець І. Р. Теоретична морфологія української мови / Іван Вихованець, Катерина Городенська ; ред. І. Р. Вихованець. – К. : Універ. вид-во «Пульсари», 2004. – 398 с.
3. Городенська К. Г. Словотвірна структура слова (відіменні деривати) / К. Г. Городенська // К. Г. Городенська, М. В. Кравченко. – К. : Наук. думка, 1981. – 198 с.
4. Городенська К. Г. Реалізація семантичного потенціалу дієслів у синтаксичних дериватах / К. Г. Городенська // Словотвірна семантика східнослов'янських мов. – К. : Наук. думка, 1983. – С. 102–113.
5. Ірещук В. Розділ І. Теоретичні засади основоцентричної дериватології / Ірещук В. В. // Ірещук В. В., Бачкур Р. О. та ін. Нариси з основоцентричної дериватології / за ред. Василя Ірещука. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2007. – С. 6–38.
6. Олексенко В. П. Словотвірні категорії іменника : монографія / В. П. Олексенко. – Херсон : Айлант, 2005. – 336 с.

7. Попенко О. М. Функціонально-семантична категорія інтенсивності дії : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / О. М. Попенко. – К. : НПУ ім. М. Драгоманова (Київ), 2005. – 20 с.
8. Пузік А. А. Відприкметникові дієслова у німецькій, англійській та українській мовах : автореф. дис... канд. філол. наук : спец. 10.02.17 «Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство» / А. А. Пузік. – Донецьк, 2000. – 21 с.
9. Родніна Л. О. Суфіксальний словотвір іменників у сучасній українській мові / Л. О. Родніна // Словотвір сучасної української літературної мови. – К. : Наук. думка, 1979. – С. 57–118.
10. Русанівський В. М. Префіксальний словотвір / В. М. Русанівський // Словотвір сучасної української літературної мови. – К. : Наук. думка, 1979. – С. 228–284.
11. Семиряк В. Д. Іменникові утворення з суфіксом -л- у сучасній українській мові / В. Д. Семиряк // Питання словотвору. – К. : Вища шк., 1979. – С. 52–58.
12. Сидоренко Т. М. Кількісні способи дієслівної дії : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Т. М. Сидоренко : Національний педагогічний ун-т імені М. П. Драгоманова. – К. : НПУ ім. М. Драгоманова (Київ), 2005. – 20 с.
13. Соколова С. Префіксальний словотвір дієслів у сучасній українській мові / С. О. Соколова. – К. : Наук. думка, 2003. – 283 с.
14. Сорочан О. В. Лексико-семантичні групи відприкметникових дієслів (семантичний та функціональний аспекти) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / О. В. Сорочан. – К., 2005. – 18 с.
15. Топіха В. А. Множинність словотвірної мотивації дієслів у сучасній українській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / В. А. Топіха. – К., 1998. – 17 с.
16. Юрчук Л. А. Суфіксальний дієслівний словотвір / Л. А. Юрчук // Словотвір сучасної української літературної мови. – К. : Наук. думка, 1979. – С. 171–210.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

1. ВТС – Великий тлумачний словник української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с.
2. СУМ – Словник української мови : В 11-ти тт. / за ред. І. Білодіда. – К. : Наук. думка, 1970. – Т. I. – 800 с.

Одержано редакцією 19. 02. 2013 р.

Прийнято до публікації 21. 02. 2013 р.

Оксана Кушлик

Особенности типичной словообразовательной парадигмы отадективных каузативных глаголов со значением смены цвета в украинском языке

В статье исследованы особенности типичной словообразовательной парадигмы отадективных каузативных глаголов со значением изменения цвета, в частности: прослежена принадлежность дериватов к трём словообразовательным зонам – субстантивной, вербальной, адъективной и обнаружена степень наполнения каждой из них; установлен набор словообразовательных средств, которые эксплицируют словообразовательные значения в пределах каждой зоны; описаны возможности дериватов выражать дополнительные семантические оттенки; разграничены случаи образования производных единиц (особенно вербальной зоны) с помощью полифункциональных словообразовательных формантов и детализированы критерии различия значения в том или ином контексте; выяснена возможность перехода некоторых девербативов в другой структурно-семантический тип, в частности инхоативных и / или эсивных глаголов; указаны факторы, которые регулируют уровень словообразовательной активности отадективных каузативных глаголов со значением изменения цвета.

Ключевые слова: словообразовательная парадигма, словообразовательная зона, словообразовательный потенциал, словообразовательное значение, словообразовательный формант, производная основа, отадективный каузативный глагол со значением изменения цвета, инхоативное значение, эсивное значение, структурно-семантический тип, субстантив, вербатив, адъектив, префикс (приставка), суффикс, постфикс.

Oksana Kushlyk

Peculiarities of a typical word-building paradigm of adjectivized causative verbs meaning "change of colour" in the Ukrainian language

This article regards peculiarities of a typical word-building paradigm of adjectivized causative verbs meaning change of colour in the Ukrainian language, namely: the derivatives are found to belong to

three word-building zones – substantive, verbal, adjectival, the contents of each of them being defined; the word-building means which explicit the word-building meaning within each zone are determined; the derivatives' capability to express additional semantic shades is described; cases of derivative units formation (especially of the verbal zone) by means of poly-functional word-building formants is differentiated and criteria of differentiating the meaning in various contexts are specified; possibility of transition of certain deverbatives into another structural-semantic type, in particular, inchoative and/or essive verbs is determined; the factors regulating the level of word-building activity of the adjectivized causative verbs meaning change of colour are identified.

Key words: word-building paradigm, word-building zone, word-building potential, word-building meaning, word-building formant, derivative stem, adjectivized causative verb meaning change of colour, inchoative meaning, essive meaning, structural-semantic type, substantive, verbative, adjective, prefix, suffix, postfix.

УДК 811.161.2.373

Лариса Кислюк

ОСВОЄННЯ НОВОЇ ІНШОМОВНОЇ ЛЕКСИКИ СИСТЕМОЮ УКРАЇНСЬКОГО СЛОВОТВОРУ

У статті запропоновано критерії класифікації процесів і наслідків освоєння нових запозичень словотвірною системою сучасної української мови в контексті явищ словотвірної номінації, які демонструють взаємозалежність і взаємовплив системи й мовної практики. Для визначення різновидів нової лексики іношомовного походження застосовано критерій новизни форми і/чи змісту, що дає змогу класифікувати нові одиниці як власне неологізми (нові за формою і змістом), неосемантизми (нові за змістом) та неографізми (нові за формою). Різновиди словотвірної адаптації іношомовної лексики за критерієм засвоєння нового елемента системи чи способу поєднання елементів класифіковано на словотвірне калькування, гібридизацію та поєднання обох різновидів. Результати освоєння нової лексики словотвірною системою об'єднано за критерієм оновлення елементів системи чи способів їх поєднання. Відповідно, оновлюється реєстр твірних основ і формантів (склад елементів системи); спектр словотвірних моделей (способи поєднання елементів); склад словотвірних гнізд, рядів, типів і категорій (наповнення комплексних одиниць системи). Запропоновані критерії та класифікації виявляють оновлення системи за рахунок нових елементів та видозміни структурних